

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: بررسی ضرورت گذشت و پرده پوشی در زندگی ایمانی براساس آیات و روایات

پدیدآورنده: سعیده نوروزی^۱

^۱. طلبه سطح دو حوزه علمی حضرت مصصومه(س) شهرستان رودبار

چکیده

عفو از مفاهیم برتر اخلاقی است که در سعادت و تعالی فردی و اجتماعی انسان ها نقش مؤثری ایفا می کند و دارای آثار و فوائدی است که از لحاظ رشد روان شناختی و تربیتی فرد و جامعه اهمیت فراوانی دارد. عفو به معنای گذشت و ترك انتقام جویی موجب می شود تا افراد بتوانند از کنار بعضی از برخوردهای ناشایست دیگران ، کریمانه درگذرند و انتقام جویی را به محبت تبدیل سازند و به همین دلیل عفو به عنوان شرط پایداری زندگی اجتماعی و ایجاد فضای سالم و مسالمت آمیز در خانواده و جامعه قلمداد شده و آثار و فوائد تربیتی بسیاری دارد .بی تردید رفتارهای خارجی، از نحوه نگرش و بینش اشخاص در مسائل مختلف بر میخیزد. از این رو، تلاش برای اصلاح رفتار دیگران ، زمانی ثمربخش است که به اصلاح بینش و نگرش آنان منجر شود؛ چرا که صرف تغییر رفتار بر اثر اعمال فشار دیگران یا تقلید، تا زمانی که به تغییر نگرش و در نتیجه ، تغییر حالت منتهی نشود، دوام و ثبات نمی یابد. از سوی دیگر، توسل به خشونت و زور ساختار عقیدتی و فکری اشخاص را دگرگون نمی سازد؛ بنابراین ، شیوه صحیح و مؤثر در این زمینه ، به کارگیری تشویق و مدارا در روش‌های تربیتی است و بی گمان از مهم ترین روش‌های تشویقی، ایجاد انگیزش در افراد برای گرایش به انجام یک عمل است و اصولاً توجه به آثار یک عمل سبب ایجاد انگیزش خواهد شد .

در مقاله حاضر بعد از معناشناسی واژه «عفو» و واژگان مشابه آن در قرآن ، با بهره گیری از تفاسیر، آثار تربیتی عفو از دیدگاه قرآن کریم بررسی شده و این نتایج به عنوان آثار تربیتی عفو به دست آمده است : جلب رضایت و مغفرت الهی، بهره مندی از رحمت خدا، قرار گرفتن در جایگاه نیکوکاران ، محبوب خدا شدن ، دستیابی به پاداش وصف ناپذیر، پیروزی مقتدرانه ، اصلاح مجرم .

کلید واژه ها :قرآن ، عفو، گذشت ، زندگی ایمانی

مقدمه

امروزه جوامع با مشکلات و نابسامانی های زیادی دست و پنجه نرم می کنند. افزایش آمار طلاق و اختلافات خانوادگی از جمله مهمترین عواملی است که امنیت محیط خانواده را به عنوان هسته اصلی اجتماع تهدید میکند. به یقین یکی از دلایل عده این نابسامانی ها دوری از نظام تربیتی قرآن کریم است . از مهمترین راهکارهای تربیتی قرآن کریم تاکید بر حفظ اصول اخلاقی به ویژه در ارتباط با دیگران است و از مهمترین این اصول که در حفظ انسجام خانوادگی و اجتماعی نقش اساسی دارد اصل عفو و بخشش است . بدون تردید توجه به آثار تربیتی و همه جانبی عفو بر جسم و جان و کسب آرا مش روحی و نقش کلیدی این رفتار ارزشمند در ارتباطات سالم اجتماعی و کاستن از کینه ها و تحکیم دوستی ها ، به همراه اثرات معنوی و پادشاهی فراوان اخروی آن ، از مؤثرترین عوامل انگیزشی در گرایش به این عمل است و با توجه به اسلامی بودن جامعه ما بررسی این آثار از نگاه قرآن کریم ما را به سبک زندگی اسلامی نزدیک تر کرده و بهره ما را از تربیت دینی بیشتر می سازد .

گفتنی است که گاهی عفو و گذشت سبب جرأت جانیان و جسارت خاطیان میشود. در این موارد برای حفظ نظم جامعه و نهی از منکر و پیشگیری از تکرار جرم باید از عفو ، صرف نظر کرد و به مجازات عادلانه پرداخت .

خدای متعال در آیه ۱۹۴ سوره بقره می فرماید: «فمن اعتدى عليكم فاعتدوا عليه بمثل ما عتدى عليكم » در واقع استفاده از تنبیه به عنوان محرك آزاردهنده برای تغییر رفتار، تنها در مواردی کاملاً محدود و استثنایی به کار می رود که از راه محبت و رحمت نتوان به آن رسید. امام علی علیه السلام در این باره می فرماید: «آن کس را که مدارای شایسته اصلاح نکند، مجازات مناسب وی را به راه آورد؛ ولی این استثنای هرگز اهمیت بخشش در زندگی شخصی و اجتماعی و تاثیرات فوق العاده مفید آن را در رشد تربیتی و در نتیجه سلامت روحی و سعادت فرد و جامعه کمرنگ نمی کند و بی تردید اگر عفو به موقع و در جای خود انجام پذیرد، یکی از بهترین روشهای تربیت اسلامی است . در موضوع عفو و گذشت مقالات فراوانی نگاشته شده است مانند مقاله عفو و گذشت که ابتدا به معنای لغوی و اصطلاحی عفو پرداخته است سپس به آیات روایات آن پرداخته و در آخر به راهکار های ملکه

شدن عفو در انسان اشاره نموده است . مقاله دیگر نیز ضرورت عفو و گذشت در جامعه قرآنی است که تنها به بیان برخی مصاديق درباره گذشت بسنده نموده است . «

در این مقاله که با روش کتابخانه ای تنظیم شده سعی بر آن است که با توجه به تاکید خدای متعال بر این امر مهم آثار تربیتی عفو از منظر قرآن کریم و روایات بررسی شود. پس در صدد پاسخگویی به این سوالات خواهیم بود :

۱ - گذشت و پرده پوشی چه اثراتی در زندگی دارد ؟

سوالات فرعی :

۱ - چه آیاتی در قرآن به گذشت و عفو اختصاص یافته است ؟

۲ - تا چه حد گذشت و عفو در روایات تاکید شده است ؟

۳ - گذشت چه اثرات مادی و معنوی در زندگی دارد ؟

مفهوم شناسی عفو و واژه های مرتبط با آن در قرآن

تاکید بر «عفو» ضمن ۳۱ آیه از قرآن آمده است که در مواردی با واژه های «صفح» و «غفر» نیز همراه شده است ، پس ابتدا به بررسی مفهوم این سه واژه می پردازیم .

۱. عفو

عفو در اصل به معنای ترک کردن است^۱ و از همین معنا «عفا» به معانی محو و کثرت آمده است ؛ زیرا "هرگاه چیزی را واگذاشته و به کار نگیریم در اثر گذشت زمان محو شده و از بین می رود همچنین وقتی به چیزی توجه نشود و اضافات آن کوتاه و چیده نشود به مرور ایام آن چیز زیاد و بلند میشود مثلًا به شتری که موی زیاد داشته باشد «ناقہ ذات عفاء»

^۱ ابن فارس ، احمد ، معجم مقاييس اللげ ، ج ۴ ، ص ۵۷ .

و به «اضافی بر خرجی؛ عفو المال» گویند.^۱ این در حالی است که از نظر برخی لغت شناسان عفو به معنای گذشت است.

۳. صفح

صفح در لغت به معنای «کناره»^۲ و «پهناى»^۳ چیزی است. راغب اصفهانی ترکیب «صفح عن» را به سه معنا می داند:

۱. چشم پوشی کردن و از گناه کسی درگذشتن.

۲. کسی را رو در رو دیدن و از او گذشتن.

۳. عبور از صفحه ای که گناه دیگری در آن ثبت شده است.

وی می افزاید به همین سبب است که می گویند: «تصفح الكتاب؛ كتاب را صفحه صفحه، ورق زدم». ^۴ راغب هر دو واژه عفو و صفح را به معنای گذشت و چشم پوشی از تقصیر دیگران می داند؛ اما معتقد است واژه صفح در افاده این معنا رساتر است؛ زیرا در صفح ^۵ علاوه بر مفهوم گذشت، ترک سرزنش نیز ملحوظ است.

^۱ همان، ص ۵۹.

^۲ مقری فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیری غریب الشرح الكبير، ج ۶، ص ۱۹؛ قرشی، سید علی اکبر، احسن الحديث، ج ۵، ص ۱۹.

^۳ همان، ص ۵۹.

^۴ بن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۲، ص ۵۱۲.

^۵ ابن فارس، احمد، معجم مقاييس اللげ، ج ۳، ص ۲۹۳.

^۶ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ص ۴۸۶.

^۷ همان.

در چنین فضای آلوده ای خدای متعال می فرماید: اکنون از بدیهای یهودیان گذشت کنید و با عفو در کمال قدرت ، تسلط روحی خود را نشان داده و مظهر تام الهی شوید. تا پروردگارتان در وقت مناسب که مقدمات فراهم شده و شایستگی آن را بیابید نصرت خویش را نصیب شما گرداند.^۱ خدای متعال وعده نصرت به مسلمانان را پس از دستور ایشان به عفو و صفحه قرار داده و آن را نشان دهنده اقتدار مسلمانان ، هم در زمان کنونی و هم در آینده می داند؛ زیرا قیام به عفو و لی به جنگ ، در هر دو صورت ، به نصرت خدا متکی است^۲.

نتیجه گیری

چنانکه اشاره شد «عفو» یکی از مفاهیم بنیادی اخلاقی است که در قرآن به آن بسیار اهمیت داده شده است . رواج این ارزش اخلاقی در جامعه آثار و نتایج مهمی را به دنبال دارد که موجب سلامت روانی و جسمی، امنیت و آرامش در محیط خانواده و جامعه می گردد. در مقاله حاضر با آیات مشتمل بر «عفو» و کلمات مشابه و مترادف آن در قرآن مجید بررسی شد و با مراجعه به تفاسیر قرآن مهم ترین آثار تربیتی اجتماعی این مفهوم قرآنی شناسایی شد. نوجه به آثار عفو مهم ترین آثار تربیتی عفو عبارتند از : آثار تربیتی عفو به دست آمده است : جلب رضایت و مغفرت الهی، بهره مندی از رحمت خدا، قرار گرفتن در جایگاه نیکوکاران ، محبوب خدا شدن ، دستیابی به پاداش وصف ناپذیر، پیروزی مقتدرانه ، اصلاح مجرم ، نگاه موشکافانه به نتایج بی بدیل این رفتار ارزشمند در ا روابط سالم اجتماعی به علاوه اثرات معنوی و پاداش های اخروی آن که در این مقاله به طور مفصل به آنها پرداخته شده است از راه تشویق ، زمینه انگیزش ، اصلاح اندیشه ها و گرایش به این رفتار شایسته را فراهم میآورد. نتیجه آنکه عفو و گذشت یکی از بهترین روش‌های تربیت اسلامی است که در قرآن بر ابعاد مختلف آن تأکید شده است .

^۱ نک : جوادی آملی، عبدالله ، تسنیم ، ج ۶، ص ۱۵۷؛ مغنیه ، محمد جواد، کاشف ، ج ۱، ص ۱۷۴.

^۲ نک : جوادی آملی، همان ، ص ۱۴۹

منابع

١. قرآن کریم
٢. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبۃالله ، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم ، قم : مکتبه آیت الله المرعشی النجفی، بیچا: ۱۴۰۴ ق .
٣. ابن بابویه ، محمد بن علی، الخصال ، تحقیق علی اکبر غفاری، قم : جامعه مدرسین ، بیچا : ش ۱۳۶۲
٤. ابن شهرآشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابیطالب علیهم السلام ، قم : علامه ، بی چا، ۱۳۷۹ ق
٥. ابن فارس ، احمد، معجم مقاییس اللげ ، تحقیق عبدالسلام محمد هارون ، قم : مکتب الاعلام الاسلامی، بیچا: ۱۴۰۴ ق .
٦. ابن منظور، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، بیروت: دار صادر، سوم: ۱۴۱۴ ق .
٧. ابن هشام ، السیرة النبویه ، بیروت : دارالمعرفة، بیچا: بیتا .
٨. ازهربی، ابی منصور محمد بن احمد، تهذیب اللげ، بیروت : داراحیا التراث العربی، بیچا: بیتا .
٩. بانوی اصفهانی، سیده نصرت امین ، مخزن العرفان در تفسیر قرآن ، تهران : نهضت زنان مسلمان ، بیچا: ۱۳۶۱ ش .
١٠. بلاشر، رژی و اسدالله مبشری، درآمدی بر قرآن ، تهران : ارغونون ، اول : ۱۳۷۲ ش .
١١. تمیمی آمدی، غرر الحكم ، ترجمه سی دهاشم رسولی محلاتی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷ ش .
١٢. _____ غررالحكم و دررالکلم ، تحقیق سید مهدی رجایی، قم : دارالكتاب الاسلامی، بیچا: ۱۴۱۰ ق .
١٣. _____ عبدالواحد، تصنیف غررالحكم و دررالکلم ، تحقیق مصطفی درایتی، قم : تبلیغات ، بیچا: ۱۳۶۶ ش .
١٤. جوادی آملی، عبدالله ، جامعه در قرآن (تفسیر موضوعی قرآن کریم) ، تحقیق مصطفی خلیلی، قم : اسراء، اول : ۱۳۸۷ ش .
١٥. قم : اسراء، اول : ۱۳۸۷ ش .

۱۶. ———، *حيات حقيقی انسان در قرآن* ، قم : اسراء، دوم: ۱۳۸۱ ش .
۱۷. ———، *صورت و سیرت انسان در قرآن* ، تحقیق غلامعلی امین دین ، قم : اسر، دوم : ۱۳۸۱ش
۱۸. ———، *مراحل اخلاق در قرآن* ، تحقیق علی اسلامی، قم : اسراء، سوم : ۱۳۷۹ش .
۱۹. ———، *انتظار بشر از دین* ، تحقیق محمد رضا مصطفی پور، قم : اسراء، پنجم ۱۳۷۷ : ش.
۲۰. ———، *گفتار معصومین ع* ، قم : مدرسه الامام علی بن ابیطالب عليه السلام ، بیچا: بیتا .
۲۱. ———، *تسنیم* ، اول : اسراء، قم : ۱۳۷۸ .
۲۲. حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد، اثنا عشری، تهران : میقات ، اول : ۱۳۶۲ش .
۲۳. حکیم ، سید محمد باقر و محمد علی لسانی فشارکی، علوم قرآنی، تهران : تبیان ، اول : ۱۳۷۸ ش .
۲۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن ، اول ، دارالعلم الدار الشامية، دمشق بیروت ، ۱۴۱۲ق .
۲۵. زمخشی، محمود بن عمر، الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل ، بیروت : دار الكتاب العربي، سوم : ۱۴۰۷ ق .
۲۶. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت ، قم : مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، پانزدهم ۱۳۷۷: .
۲۷. سیف ، علی اکبر، روانشناسی پرورشی نوین : روانشناسی یادگیری و آموزش ، تهران : دوران ، اول : ۱۳۸۶ .
۲۸. شاذلی، سید بن قطب بن ابراهیم ، فی ظلال القرآن ، بیروت - قاهره : دارالشروع ، هفدهم ۱۴۱۲ ق .
۲۹. شریف الرضی، محمد بن حسین ، نهج البلاغه ، تحقیق صبحی صالح ، قم : هجرت ، بیچا: ۱۴۱۴: ق .
۳۰. طباطبایی، سید محمد حسین ، المیزان فی تفسیر القرآن ، قم : دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، پنجم: ۱۴۱۷ ق .
۳۱. طبرسی، علی بن حسن ، مشکاة الانوار فی غرر الاخبار، نجف : مکتبة الحیدریة، بیچا: ۱۳۸۵: ق .

٣٢. طبرسی، فضل بن حسن ، مجمع البيان فی تفسیر القرآن ، تهران : ناصر خسرو، سوم : ۱۳۷۲ ش.
٣٣. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه ، نورالثقلین ، تحقیق سید هاشم رسولی محلاتی، قم : اسماعیلیان ، چهارم : ۱۴۱۵ ق.
٣٤. عیاشی، محمد بن مسعود، تفسیر العیاشی، تحقیق هاشم رسولی محلاتی، تهران : المطبعة العلمية، بیچا: ۱۳۸۰ ق.
٣٥. فاخری و منتظری، اخلاق در خانواده ، قم : پژوهشکده تحقیقات اسلامی، بیچا: بیتا .
٣٦. فلسفی، محمد تقی، اخلاق از نظر همزیستی و ارزش های انسانی، تهران : دفتر نشر فرهنگ اسلامی، نهم : ۱۳۸۶ ش.
٣٧. فیروز آبادی، مجdal الدین محمد بن یعقوب ، قاموس المحيط ، بیروت : داراحیا التراث العربی، دوم : ۱۴۲۴ ق.
٣٨. قرائتی، محسن ، نور، تهران : مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن ، یازدهم : ۱۳۸۳ ش.
٣٩. قرشی، سید علی اکبر، احسن الحدیث ، تهران : بنیاد بعثت ، سوم : ۱۳۷۷ ش.
٤٠. کاشانی، ملا فتح الله ، منهج الصادقین فی الزام المخالفین ، تهران : کتابفروشی محمد حسن علمی، بیچا: ۱۳۶۶ ش.
٤١. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق ، کافی، تحقیق علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، بیچا: ۱۴۰۷ ق.
٤٢. گنابادی، سلطان محمد، تفسیر بیان السعاده فی مقامات العبادة، بیروت : مؤسسه الأعلمی للمطبوعات ، دوم: ۱۴۰۸ ق.
٤٣. لیشی واسطی، علی بن محمد، عيون الحكم و المواضع ، تحقیق حسین حسنه بیرجندی، قم : دارالحدیث ، بیچا: ۱۳۷۶ ش.
٤٤. مترجمان ، هدایت ، مشهد : بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، اول : ۱۳۷۷.
٤٥. متقی هندی، علاءالدین علی بن حسین ، کنز العمل ، بیروت : دارالکتب العلمیه ، بیچا: ۱۴۱۲ ق.
٤٦. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، تحقیق جمعی از محققان ، بیروت : دار احیاء تراث العربی، بیچا: ۱۴۰۳ ق.
٤٧. محمدی اشتهرادی، محمد، سیرت پیامبر اعظم و مهربان . قم : ناصر، اول : ۱۳۸۵ ش.
٤٨. مصطفوی، حسن ، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم ، تهران : بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، بیچا: ۱۳۶۹ ۱۷۳ ش.
٤٩. مطهری، مرتضی، عدل الهی، تهران : صدر، بیچا: بیتا .

- .٥٠. _____ آشنایی با قرآن ، تهران : صدرا، بیچا: بیتا .
- .٥١. _____ جامعه و تاریخ ، تهران : صدرا، بیچا: بیتا .
- .٥٢. مظاہری، حسین ، خانواده در اسلام . قم : شفق ، پنجم: ۱۲۶۹ش .
- .٥٣. مغنية ، محمد جواد، کاشف ، تهران : دارالکتب الإسلامية، اول : ۱۴۲۴ق .
- .٥٤. مفید، محمد بن محمد، امالی، تحقیق حسین استادولی و علی اکبر غفاری، قم : کنگره جهانی شیخ مفید، بیچا: ۱۴۱۳ق .
- .٥٥. مقری فیومی، احمد بن محمد. مصباح المنیری غریب الشرح الكبير. قم : دارالهجرة. بیچا: ۱۴۱۴ق .
- .٥٦. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام ، قم : مدرسه الامام علی بن ابیطالب عليه السلام ، بیچا: بیتا .
- .٥٧. _____ حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ، قم : مدرسه س الامام علی بن ابیطالب عليه السلام ، بیچا: بیتا .
- .٥٨. _____ دائرة المعارف فقه مقارن ، قم : مدرسه الامام علی بن ابیطالب عليه السلام ، بیچا: بیتا .
- .٥٩. _____ تفسیر نمونه ، تهران : دارالکتب الإسلامية، اول : ۱۳۷۴ ش .
- .٦٠. _____ اخلاق در قرآن ، قم : مدرسه الامام علی بن ابیطالب عليه السلام ، بیچا: بیتا .
- .٦١. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرکالوسائل و مستنبط المسائل ، تحقیق مؤسسه آل البيت
- .٦٢. علیهم السلام ، قم : مؤسسه آل البيت علیهم السلام ، اول : ۱۴۰۸ق .